

บทบรรณาธิการ

ปัญหาในการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่างกระแส ในการเปลี่ยนแปลงสังคม*

ขัตติยา วรรณสุต**

สรุปเรื่อง

ประสบการณ์และทฤษฎีทางการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เรียนรู้จากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกา นับเป็นสิ่งน่าทึ่งในประเทศโลกที่สาม เช่น ประเทศไทย เป็นต้น แต่การนำไปปฏิบัติเป็นเรื่องยากยิ่ง อันเนื่องมาจากความสามารถในการรับเอาวิธีการและความเหมาะสมสอดคล้องกับเป้าหมายของประเทศกำลังพัฒนา สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการรับช่วงถ่ายทอด ได้แก่ ความแตกต่างของค่านิยม แบบแผนพฤติกรรม ที่ยึดมั่นอยู่ในสังคม ปัญหาในการพิจารณากำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการมองประสบการณ์ในแง่ที่ผิดพลาดและการที่ทฤษฎีต่างๆ ยังไม่ได้รับการทดสอบมาก่อน เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนทำให้การถ่ายทอดเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาในสังคมไทย เป็นไปได้ยากขึ้น

*บทความนี้แปลจากบทความภาษาอังกฤษชื่อ "Problems in Cross Cultural Transference for Social Change" ซึ่งผู้เขียนเสนอในการสัมมนาของกลุ่มของ Women and Development Group, Ontario, Canada, 1983

**ขัตติยา วรรณสุต M.A. (Govt.) C.P.A., M.S. (Bus. Ed.) Indiana and Columbia University รองศาสตราจารย์ สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ความนำ

ในทุกกรณีที่มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ หรือในเรื่องความรู้ก็ตาม มักจะมีข้อสงสัยเกี่ยวกับความเหมาะสมของเทคโนโลยีดังกล่าว และความเป็นไปได้ในการพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านั้นในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ข้อสงสัยเกี่ยวกับความเหมาะสมนั้น รวมถึงปัญหาของการที่จะต้องไม่ทำลาย แบบแผนวัฒนธรรมเดิมอันอบอุ่นมาสู่แบบแผนในรูปแบบใหม่ซึ่งมุ่งเน้นประสิทธิภาพเฉพาะ เรื่องมากขึ้น ส่วนเรื่องความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดนั้นมักจะเกี่ยวเนื่องกับการยอมรับ สิ่งใหม่ๆ ซึ่งแม้จะมีการต่อต้านอยู่บ้างก็ตาม ประเทศต่างๆในโลกที่สาม ซึ่งสมัครใจ จะรับเทคโนโลยีขนานใหญ่ได้รายงานถึงความกระทบกระเทือนที่สำคัญ ๒ ประการคือ ๑) เครื่องมือเครื่องใช้ทั้งหมดจะถูกนำเข้ามามีราคาสูง รวมทั้งผู้จัดการและผู้นปฏิบัติงาน ทั้งหลาย ถ้าหากว่าไม่เป็นชาวต่างประเทศจริง ๆ ก็จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนานจาก ต่างประเทศ ระบบการเงินและกฎข้อบังคับต่างๆ ที่รัฐบาลสร้างขึ้น รวมทั้งผู้ได้ประโยชน์ ที่แท้จริงก็คือ คนเพียงกลุ่มน้อยที่ถูกเลือกเฟ้นแล้วของประเทศผู้รับเทคโนโลยี อันจะถูก โน้มนำไปในทิศทางของประเทศผู้ส่งเทคโนโลยีนั้นให้ ๒) เทคโนโลยีใหม่ๆ นั้น ไม่ สามารถที่จะปรับให้เข้ากับระบบค่านิยมที่มีอยู่เดิม ดังนั้น จึงก่อให้เกิดบรรยากาศที่ประเทศ ผู้ส่งออกจะมีอิทธิพลเหนือค่านิยมในสังคมของประเทศผู้รับ ในตอนต่อไปจะได้พยายาม ยกประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะระหว่าง สหรัฐอเมริกาและประเทศไทยในเรื่องกว้าง ๆ

ข้อสังเกต

ก่อนที่จะพิจารณาถึงผลในการถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างประเทศที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน น่าจะได้พูดถึงคำจำกัดความของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละวัฒนธรรม เสียก่อน Lee¹ เสนอตัวแปรต่างๆ ที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงไว้ในหนังสือของเขาตัวแปร เหล่านี้ได้แก่ เวลา การมองการณ์ข้างหน้า ระดับความมากน้อย และขอบเขต

เวลาเป็นสิ่งสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา และสิ่งที่ดูเสมือนการเปลี่ยนแปลงในระยะสั้นนั้น อาจจะ เป็นเพียงแบบหนึ่งในวัฏจักรก็ได้เมื่อมองในระยะยาว พืชพันธุ์ถูกเพาะหว่านและเก็บเกี่ยว ผลได้ในเวลาไม่ถึงปี แต่เกษตรกรรมนั้นเป็นที่ยืนยวนนับปีไม่ถ้วน มนุษย์เกิดมา จนเติบโตในครอบครัว หาเลี้ยงครอบครัวและก็ตายไปในครอบครัวหนึ่งๆ แต่สถาบัน ครอบครัวนั้นเป็นสิ่งคงทนสืบเนื่อง ตัวอย่างหลังนี้แสดงถึงเวลาที่เป็นโครงสร้างซึ่งวัด โดยเหตุการณ์ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดแทนที่จะเป็นเวลาในปฏิทิน มีสิ่งต่างๆ มากมายเกิดขึ้นในโครงสร้างทางสังคมของสหรัฐอเมริกาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความ ยากลำบากในระหว่างเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ได้ทำลายล้างรูปแบบทางสังคมและทางการเมือง ในอดีตหลายอย่างให้สูญสิ้นไป รวมทั้งได้เพิ่มเติมสิ่งต่างๆ ให้แก่ความเจริญก้าวหน้า ทางอุตสาหกรรมหลังสงครามด้วย เช่น ลัทธิผู้บริโภครวม สวัสดิการสังคม และสิทธิของ ประชาชน เป็นต้น แต่กระนั้นก็ตาม ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ค่านิยม ก็ยังคงเดิมในสังคมอเมริกันก็ยังคงความเข้มข้นอยู่ เช่น ค่านิยมเรื่อง “แม่ทำขนมพายแอปเปิ้ล ไว้กิน”^{*} ซึ่งยังมีปรากฏอยู่แม้ในช่วงสงครามเวียดนาม และช่วงคดี Watergate^{**} เป็นต้น และในความเป็นจริงแล้ว การมองสังคมในแง่ร้ายและการมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ นั้นก็มีอยู่เพียงในคนบางกลุ่มของสังคมเมืองเท่านั้น สำหรับเมืองไทยนั้นมองเห็นได้ง่าย จากการย้ายเมืองหลวง และเมืองหลวงเก่าๆ เหล่านั้นก็ถูกละทิ้งให้อยู่กับอดีต มีแต่เพียง กรุงเทพมหานครเท่านั้นที่ยังคงมีประวัติความเป็นมาในช่วง 200 ปีนี้ ซึ่งเป็นช่วงเวลา ของราชวงศ์จักรีและปัจจุบันนี้อยู่ในรัชกาลที่ 9 ของราชวงศ์นี้ ใน พ.ศ. 2475 ช่วง รัชสมัยของรัชกาลที่ 7 กลุ่มทหารได้สนับสนุนให้มีการปฏิวัติขึ้นเพื่อล้มล้างระบอบการ

* หมายถึง วิถีชีวิตเกษตรกรดั้งเดิมแบบ Self-sufficient ที่ปลูกพืชพันธุ์ไว้เพื่อบริโภค ในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ ที่เหลือจึงขายเป็นรายได้ เช่น ปลูกแอปเปิ้ลไว้ช่วงๆ บ้างเก็บลูกเอาไว้ทำ ขนมให้ครอบครัวกินได้ตลอดปี ถ้ากินไม่หมดก็ขายเป็นรายได้

** กบฏคอร์บัตันในสมัยหลังของประธานาธิบดีนิกสัน

ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช และนำเอาระบบประชาธิปไตยมาใช้ ณ จุดนี้เองที่ถือว่าเป็นจุดสำคัญของปัจจัย 2 ประการ ประการแรก ได้แก่ ความแข็งแกร่งของระบบราชการได้รับการยกย่องและสามารถที่จะถ่วงหรือหยุดความเจริญของประเทศได้โดยไม่มีใครเกี่ยวข้องว่าใคร คือ ผู้นำของประเทศ และ ประการที่สอง คือ ครอบครัวยุโรปของกลุ่มตั้งกล่าวที่เข้มแข็งนี้ คือ กลุ่มที่ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการปฏิวัติ ซึ่งสามารถดำรงตำแหน่งและสถานภาพของตนไว้ในวงราชการหรือวงราชการสืบมา ดังนั้น ประเทศไทยหรือประเทศสยามที่เรียกกันมาแต่ตั้งแต่นั้น จึงถูกปกครองด้วยกลุ่มผู้มีอำนาจที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยได้รับการกำจุนจากเกษตรกรรมที่หาเลี้ยงตัวเองในเขตชนบท

ตัวอย่างที่สองที่ Lee กล่าวถึง คือ การมองการณ์ข้างหน้า เขาได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างการเปลี่ยนแปลงที่มองจากภายนอกสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่มองจากสมาชิกในสังคมนั่นเอง อะไรที่ภายนอกคิดว่าเป็น “วัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลง” อาจจะไม่สัมพันธ์กันกับสังคมนั้น ประเทศไทยได้เปลี่ยนวันปีใหม่จากวันสงกรานต์มาเป็นวันที่ 1 มกราคม เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลโดยมิได้เปลี่ยนปีนับตามปีพุทธศักราช (ปัจจุบันคือปี พ.ศ. 2527) ซึ่งถ้าเปลี่ยนปีแล้วก็จะเป็นการเปลี่ยนค่านิยมบางอย่างไปด้วย นักวางแผนของไทยมีความพากุมิใจที่จะชี้ให้เห็นว่ารายได้ต่อหัวของประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างน่าพอใจในช่วงปีหลัง ๆ นี้ แต่การกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรมและการเข้าถึงบริการของประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทนั้น เป็นการมองเศรษฐกิจของประเทศอีกด้านหนึ่ง หากจะมองกันโดยไม่ต้องใช้วิจารณ์แล้วก็อาจจะดูเหมือนชาวนามีพลังเข้มแข็งในสังคม และนักเศรษฐศาสตร์ก็มักจะมองแคบจนไม่เห็นความก้าวหน้าที่ไม่เท่าเทียมกัน

ระดับความมากน้อยในการเปลี่ยนแปลงเป็นตัวแปรที่สาม การเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวงที่ครอบคลุมไปในวงกว้างมักจะพลาดสายตาได้ยาก เช่น การที่ประเทศญี่ปุ่นเปลี่ยนเป็นประเทศอุตสาหกรรม แต่การเปลี่ยนแปลงที่มองไม่เห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการระยะเวลาในการพัฒนาอาจมีความสำคัญเท่ากับการ

เปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคงกล่าวข้างต้นก็ได้ ส่วนใหญ่แล้วการเปลี่ยนแปลงแบบหลังนี้จะเริ่มในจุดเล็กๆก่อน ใน พ.ศ. 2516 นักศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ ในกรุงเทพฯ ได้ต่อต้านรูปแบบการศึกษาดั้งเดิม จนกระทั่งก่อตัวขึ้นเป็นการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและบีบบังคับให้รัฐบาลพ้นจากตำแหน่งโดยรัฐบาลพลเรือนเข้ามาแทนที่รัฐบาลทหาร ซึ่งมีผลให้มีการเลือกตั้งอย่างเปิดเผยและการเข้าร่วมอย่างเต็มที่ในระบบประชาธิปไตย อย่างน้อยที่สุดก็ชั่วระยะเวลาหนึ่งจนถึงการปฏิวัติครั้งถัดไป กลุ่มนักศึกษาหัวรุนแรงเหล่านี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากขบวนการที่เรียกว่า The Free Speech Movement ซึ่งเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยต่างๆ ในแคลิฟอร์เนียระหว่างทศวรรษที่ 1960 แม้ว่าเราจะมองไม่เห็นความสัมพันธ์อย่างชัดเจนนักก็ตาม ไม่ว่าทั้งสองกลุ่มนี้จะมีความเชื่อมโยงกัน อย่างไรก็ดี แต่สิ่งที่น่าสนใจติดตามก็คือว่า นักศึกษาทั้งสองกลุ่มที่กล่าวแล้วนั้น บัดนี้ ได้กลับสู่คำหับตำราและมีส่วนมีเสียงเกี่ยวกับเรื่องราวทางสังคมและการเมืองของประเทศน้อยมาก

ตัวแปรตัวสุดท้ายที่จะกล่าวถึง ก็คือ ขอบเขตของการเปลี่ยนแปลง สาเหตุหรือตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะเกิดจากภายในหรือภายนอกก็ได้ ดังนั้น คำนิยามเกี่ยวกับขอบเขตของกลุ่มหรือของสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ความรู้สึกในเรื่องความยุติธรรม ความมีใจเป็นนักกีฬาและความมีเกียรตินั้น มิใช่เป็นเพียงตัวแทนของชาวอเมริกันเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของชนชาติที่พูดภาษาอังกฤษโดยทั่วไปด้วย เช่นเดียวกับที่ความเชื่อในเรื่องวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ลัทธิชายทุน และลัทธิวัตถุนิยมนั้นเป็นตัวแทนของชาวตะวันตก อย่างไรก็ดี ระบบประชาธิปไตยที่เน้นในคุณค่าของปัจเจกชนและในเสรีภาพส่วนบุคคลนั้นเป็นอิทธิพลสำคัญของนักศึกษากลุ่มคลาสสิก มีแต่เพียงชาวอเมริกันแท้ๆ เท่านั้นหรือที่กินฮอตดอกในขณะนั่งชมการแข่งขันเบสบอลล์ มีพวกอื่นที่ไม่ทำเช่นนั้นบ้างเลยหรือ เช่นพวกอเมริกันเกาหลี อเมริกันเม็กซิกัน มีปัญหาเรื่องการนิยามกลุ่มประชากรเช่นนี้ในเมืองไทยเหมือนกัน รัฐบาลไทยไม่สู้สบายใจนักเมื่อภาพยนตร์โทรทัศน์หลังไหลมาจากจีน ญี่ปุ่น และอเมริกา เพราะคิดว่าเป็นการทำลายวัฒนธรรมไทย แต่คนไทยส่วนใหญ่่นั้นไม่มีโทรทัศน์ การดูโทรทัศน์คืออาการของคนเมือง และก็ไม่ได้

เป็นตัวแทนของแบบอย่างการดำรงชีวิตหรือระดับวัฒนธรรมของประชากรอีก 80% ซึ่งเป็นชาวชนบทเลย

ลักษณะที่เหมือนกันในแบบแผนทางวัฒนธรรม

เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ตัวบ่งชี้ทางเศรษฐกิจและสังคม และแบบแผนความเป็นอยู่ของแต่ละประเทศสามารถจะนิยามได้ในลักษณะสะท้อนให้เห็นภูมิหลังที่มาของประเทศนั้น ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง ทางประวัติศาสตร์ และทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นในโครงสร้างและในความสัมพันธ์ย่อมจะเอื้ออำนวยให้เกิดแผนงานทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการและการมองเห็นความเป็นไปได้ในวัฒนธรรมเป้าหมายอย่างไม่ต้องสงสัย สหรัฐอเมริกามองตัวเองว่าเป็นผู้ริเริ่มก่อการ พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับความต้องการในอนาคต สหรัฐฯ เป็นผู้เริ่มการปฏิบัติในหลายด้าน และรู้สึกว่าคุณเองมีบทบาทในการเป็นผู้นำโลกทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ ประชาธิปไตย และความมั่นคงทางทหาร เป็นต้น ประเทศไทยมองตนเองว่าเป็นสังคมที่มั่นคงท่ามกลางภูมิภาคที่มีปัญหา แตกต่างจากประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียงซึ่งมีประวัติศาสตร์ของการรุกรานและการชาติเสถียรภาพ คนไทยมองวัฒนธรรมของตนว่าเป็นผลของการเดินสายกลางและการผสมกลมกลืนของการแก้ปัญหาภายในและภายนอกประเทศ การแก้ปัญหาของชาวอเมริกันด้วยวิธีการของคนไทยหรือการแก้ปัญหาของไทยด้วยวิธีแบบอเมริกันนั้น ย่อมจะไม่เหมาะสมด้วยกันทั้งคู่ แม้แต่ปัญหาที่เหมือนกันก็ยังต้องใช้วิธีการแก้ที่ต่างกันไปเพื่อให้เข้ากันได้กับมาตรฐานทางวัฒนธรรมทั้ง ๆ ที่ต้องการจะให้บรรลุเป้าหมายเช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่ควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมต่างกระแส

ในขอบเขตของการวิพากษ์วิจารณ์ด้านต่าง ๆ ผู้เขียนใคร่ขออภิปรายถึงเรื่องต่อไปนี้เป็นระบบค่านิยม การศึกษา ความแตกต่างระหว่างความค้ำยพัฒนากับการพัฒนาแล้ว และความสูญเสียของมนุษยชาติ

ความแตกต่างของระบบค่านิยมในแต่ละวัฒนธรรมนั้น ควรจะถือเป็นตัวแปรแรกซ้อนในการวางแผนงานสังคม ซึ่งจะมีผลต่อหรือไม่ว่าก็กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงที่วางแผนไว้ มีประเด็นสำคัญสองประเด็นในเรื่องความแตกต่างนี้ ประเด็นแรก คือ ความแตกต่างระหว่างสังคมต่าง ๆ และประการที่สอง ความแตกต่างในสังคมเดียวกันนั่นเอง นับว่าเป็นโชคที่ได้อินทวิชากาโรไทย ศึกษาถึงทั้งสองประเด็นนี้ โดยการใช้ลักษณะบุคลิกของชาวอเมริกัน 555 ประการเป็นแบบอย่าง นักวิจัยไทยได้ทำการสำรวจลักษณะบุคลิกของคนไทยเปรียบเทียบกับคนอเมริกัน โดยการเรียงลำดับตำแหน่งตามความสำคัญของค่านิยมจากหมายปลายทางและค่านิยมวิถีปฏิบัติ ผลการศึกษาขึ้นอยู่กับการศึกษาความหมายและก่อนข้างซับซ้อน แต่ชี้ให้เห็นว่าคนไทยนั้นมีระบบค่านิยมทางสังคมที่เน้นความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นอันดับสูงสุดสำคัญ โดยมีความสามารถส่วนบุคคลอยู่ในอันดับรองซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมอเมริกัน นอกจากนั้น ค่านิยมที่เด่นชัดของไทยในเรื่อง "ความกตัญญู" "การรักษาหน้าใจกัน" "การมีน้ำใจเมตตาอารี" นั้น เป็นค่านิยมที่ไม่ปรากฏในมาตราวัดของชาวอเมริกัน เนื่องจากการศึกษานี้ครอบคลุมถึงกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมทั้งนั้น จึงมีความแตกต่างที่มีนัยสำคัญปรากฏให้เห็นในค่านิยมของกลุ่มคนแต่ละชั้นแต่ละกลุ่มอาชีพ แต่ละกลุ่มศาสนา ในขณะที่ค่านิยมเกี่ยวกับ "การมีหลักธรรมและศาสนาเป็นที่พึ่ง" มีคะแนนสูงเป็นอันดับสองในกลุ่มชาวชนบทนั้น ในกลุ่มพี่น้องชาวเมืองที่มีชีวิตอิสระ ค่านิยมนี้กลับอยู่ในอันดับอ่อนมาก คือ อันดับที่ 13 สังคมชนบทเน้นความสำคัญสูงในเรื่องเกี่ยวกับคนโดยทั่วไป เช่น เรื่องการรักเพื่อนบ้าน การป้องกันประเทศ เป็นต้น แต่กลุ่มชาวเมืองจะเน้นเกี่ยวกับความสำเร็จของคนเป็นสำคัญ เช่น เสถียรภาพของครอบครัว ความพอกพูนใจในตนเอง และความสุขสำราญในชีวิต แผนปฏิบัติการทางสังคมจะต้องใคร่ครวญถึงความแตกต่างอย่างสำคัญของคนสองกลุ่มนี้ เพื่อให้เกิดการยอมรับ

Lewin^๑ ได้เสนอตัวแบบการเปลี่ยนแปลงที่สมเหตุสมผล กล่าวโดยสรุปก็คือ เขามองเห็นว่าพฤติกรรมทางสังคมนั้นบางอย่างเป็นตัวชี้ชัดของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการใช้ความกดดันโดยตรงต่อกลุ่มที่มีความคิดเห็นร่วมกัน เขาสามารถแก้ไขพฤติกรรม

ได้ โดยการให้การศึกษาก็สามารถขยับแบบพฤติกรรมเดิมให้ขึ้นมาสู่ระดับใหม่ และโดยการให้ความกดดันเขาก็สามารถทำให้แบบพฤติกรรมที่ต้องการคงตัวอยู่ได้ในระดับใหม่นั้น

ในการศึกษาของไทยที่เพิ่งกล่าวถึงนั้น นักวิจัยพบว่ามีความเชื่อถือ "โชคสาง" อย่างสูงจนน่าตกใจในกลุ่มข้าราชการ ซึ่งเพิ่มมากขึ้น ๆ ตามช่วงเวลาการทำงานของคน ๆ นั้น สิ่งนี้มีผลเชื่อมโยงกับการขาดเหตุผลในวิถีชีวิตของข้าราชการเหล่านั้น ซึ่งส่งผลเสริมแนวความคิดที่ว่า การเปลี่ยนแปลงหรือการไม่เปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหตุผลทั้งปวง

Lewin เสนอแนะว่าความกดดันซึ่งน่าจะต้องมีปริมาณมากพอจึงจะสามารถเปลี่ยนสัญชาติของชนชั้นกรรมมาชีพได้ ผู้เขียนจึงหวังเป็นอย่างมากกว่าลักษณะบุคลิกของคนไทยที่ถือว่าความสมักรสมานกลมเกลียวระหว่างบุคคล เป็นเรื่องสำคัญกว่าความสำเร็จของงาน ซึ่งกล่าวถึงในการศึกษานี้จะถูกทำให้สลายไปและเปลี่ยนเป็นในทางตรงกันข้าม เป็นไปได้ที่ว่าสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ในกลุ่มคน ระดับกรม หรือระดับกระทรวงก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถนำมาใช้กับปัจเจกชนที่แตกต่างกันแต่ละบุคคลได้

Lewin อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะบรรลุประสิทธิผลได้ก็ด้วยการระดมพลังให้ยอมรับแบบแผนทางสังคม และจะไม่บรรลุประสิทธิผลก็ต่อเมื่อปัจเจกชนต่อต้านแบบแผนดังกล่าว สหรัฐอเมริกามีตัวอย่างอันดีในเรื่องนี้ กล่าวคือ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ความเป็นอิสระของบุคคลและของครอบครัวนั้นดูได้จากความสามารถในการนำเอาทรัพยากรทุกชนิดมาใช้อย่างเต็มที่ ไขมันที่เหลือจากการทำอาหารถูกนำไปใช้ทำสบู่ สบู่จะถูกใช้จนเป็นชิ้นเล็ก ๆ และเมื่อจับไม่ติดแล้วก็จะเก็บรวมกันใส่ไว้ในถุงผ้าให้รวมตัวเป็นก้อนเพื่อนำมาใช้อีกจนหมด ซึ่งต่างกับในสมัยหลังสงครามที่คนชอบสบู่จากศูนย์การค้า และเมื่อเหลือก้อนเล็กแล้วก็ทิ้งไปเลย สมัยก่อนเสื้อผ้าที่ขาดจะถูกนำมาปะชุนซ่อมแซมเพื่อยืดอายุการใช้่ออกไปอีก และเมื่อใช้ไม่ได้แล้วก็จะนำมาตัดออกเป็นผ้าขี้ริ้วใช้เช็ดถูบ้านอีก แต่ปัจจุบันนี้เสื้อผ้าเก่า หรือลำสมัยจะถูกโยนทิ้งไป และผ้าขี้ริ้วก็เป็นสิ่งที่จะต้องซื้อหามา อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างนี้อาจมีผู้แย้งได้ว่าความเป็นอิสระปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตทั้งสองแบบ กล่าวคือ การดำเนินชีวิตทั้งสองแบบนี้แสดงให้เห็นความเป็นอิสระจากความต้องการเช่นกัน

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นกระบวนการของความก้าวหน้า และผลของการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การศึกษาก็นับว่าเป็นตัวการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบทางสังคมเช่นกัน สหรัฐอเมริกาเห็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตย และใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างพลเมืองของตนให้อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและทางปัญญาระดับเดียวกัน อาจเป็นไปได้ว่าวิธีการนี้ได้มาถึงจุดจบแล้ว ถ้าหากสิ่งที่ Alvin Toffler⁵ กล่าวไว้นั้นเป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ Toffler เสนอว่าสังคมอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกาซึ่งใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างชนชั้นกรรมาชีพให้ 1) ตรงต่อเวลา 2) เชื่อฟัง และ 3) ทำงานซ้ำๆกัน นั้นได้ผ่านพ้นไปแล้ว และบัดนี้สหรัฐได้ก้าวเข้าสู่สังคมยุค “หลังอุตสาหกรรม” ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว หากไม่เรียกว่าเป็นสิ่งต่อต้านความต้องการในอนาคตแล้วก็อาจถือว่าเป็นสิ่งไม่เหมาะสม Toffler มองว่าการศึกษาที่จำเป็นนั้นควรเป็นไปในลักษณะที่มุ่งตรงต่อตัวบุคคลและสัมพันธ์กับปัญหาที่เห็นได้ชัดในสังคม เขาเรียกสิ่งนี้ว่า “การเรียนรู้แบบปฏิบัติการ” ซึ่งกลุ่มประชาชนทั้งหมด (นักเรียน คนงานในชุมชน และกลุ่มเป้าหมาย) เข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การให้ความสนใจต่อผู้สูงอายุ วิธีการแบบนี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงนามธรรม ช่วยสร้างความรู้สึกในคุณค่าของบุคคลและเป็นการช่วยพัฒนาชุมชนโดยตรง วิธีการเช่นนี้ทำให้สามารถดึงเอาการศึกษาออกไปจากโรงเรียน และนำไปสอดใส่ไว้ในบ้านของชุมชนได้ ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าสหรัฐอเมริกาจะสามารถยกเลิกการศึกษาในระบบได้ภายในอนาคตอันใกล้นี้หรือไม่ แต่สำหรับประเทศไทยแล้วคงเป็นไปได้แน่เนื่องจากยังมีผู้ไม่รู้หนังสืออยู่อีกถึง ๒๐% และขณะที่ประเทศอื่นๆ เช่น เกาหลี ต้องการจะเปลี่ยนไปสู่สังคมที่ใช้บริการทางเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่หลังจากผ่านสภาพสังคมอุตสาหกรรมไปก่อนหน้านี้ ประเทศไทยยังคงจะต้องเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยใช้ระบบการศึกษามวลชนเป็นเครื่องมือ

เนื่องจากมีความแตกต่างกันในระหว่างประเทศที่ก้าวหน้าเกินกว่าระดับการพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา กับประเทศที่กำลังพัฒนา รูปแบบการพัฒนาที่เป็นไปได้จึง

ควรมาจากประเทศในโลกที่สามด้วยกัน ซึ่งเทคโนโลยี ทรัพยากรของชาติ และการจัดลำดับความสำคัญโน้มเอียงไปในด้านที่มีทางเลือกไม่มากนัก เนื่องจากฉกฉวยในการเสวนาระหว่างประเทศ “เหนือ-ใต้” ซึ่งเป็นประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา รัฐบาลจีนจึงได้สนับสนุนให้มีการประชุมสัมมนาระหว่างกลุ่มประเทศ “ใต้-ใต้” ขึ้นในเดือนเมษายน พ.ศ. 2526⁶ ผลก็คือมีการชี้ให้เห็นว่า ประเทศ “ใต้” หรือประเทศในกลุ่มโลกที่สามนั้นมีกว่า 120 ประเทศ และมีประชากรกว่าสองในสามของประชากรโลก มีการกล่าวหาว่าประเทศ “เหนือ” ที่ร่ำรวยและพัฒนาแล้วเหล่านั้นได้ลดการให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังต่อประเทศ “ใต้” อันมีผลให้ประเทศ “ใต้” รวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อบีบบังคับให้ประเทศ “เหนือ” แบ่งปันอำนาจทางเศรษฐกิจให้แก่ตนบ้าง สำหรับกิจการภายในประเทศนั้น มีข้อเสนอว่า วิธีหนึ่งที่จะปรับปรุงสภาพสังคมในประเทศให้ดีขึ้น ได้แก่ การหลีกเลี่ยงความหายนะที่เกิดจากการขยายตัวไปสู่การประกอบกิจการอุตสาหกรรมหนักอย่างรวดเร็ว แต่ควรจะใช้วิธีมุ่งเน้นในอุตสาหกรรมภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเบาไปก่อน โดยค่อยๆ เพิ่มอุตสาหกรรมหนักขึ้นทีละน้อยๆ หลังจากที่ผลผลิตและรายได้ของประชาชนโดยทั่วไปเพิ่มขึ้นแล้ว สิ่งทีกล่าวถึงทั้งหมดกลายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากเมื่อมีการคำนึงถึงเรื่องความยุติธรรมในสังคม การบังคับตลาดให้เป็นเสรี และการกระจายการวางแผนสู่ระดับล่าง แต่สิ่งที่จำต้องยอมรับก็คือประเทศในโลกที่สามนั้นมิใช่สหรัฐอเมริกา และรูปแบบการถ่ายทอดความเจริญนั้นแม้ว่าจะดูสวยสด แต่ในความเป็นจริงแล้วก็มักจะได้ผลน้อยกว่าที่ประเทศเหล่านั้นคาดหวังไว้เสมอ

ประเทศไทยเคยมีตัวอย่างหลายครั้งหลายคราวมาแล้วในเรื่องความผันที่กลายเป็นผันร้ายไปในที่สุด ในโลกตะวันตก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกานั้น มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมอุตสาหกรรมอยู่พร้อมแล้ว แต่ประเทศไทยยังไม่มีระบบดังกล่าวเช่นนั้น และที่จริงแล้วกลับมีลักษณะของการที่เอกชนถูกกลืนเอาต้นทุนการพัฒนาไปหมด การเป็นสังคมอุตสาหกรรมในสหรัฐนั้น มีปัจจัยสำคัญต่างๆ หนุนหลังอยู่ คือ สภาพแรงงาน การประกันสุขภาพ การประกันสังคม

เงินทดแทนเมื่อออกจากงาน ระบบสินเชื่อ กฎข้อบังคับของรัฐบาลกลาง และของมลรัฐเกี่ยวกับสภาพการทำงานและวิธีปฏิบัติงาน แต่ในเมืองไทยนั้นหากจะมีก็แต่เพียงสัญลักษณ์ของสิ่งเหล่านี้เท่านั้น เมื่อไม่นานมานี้มีบทความบทหนึ่งเสนอข้อมูลว่า กรมแรงงานแสดงว่ามีคนงาน 11,181 คน ยื่นเรียกร้องเงินชดเชยใน พ.ศ. 2525 กว่า 80% ของการเรียกร้องได้แก่การสูญเสียนิ้วมือและส่วนต่างๆ ของมือ กรมแรงงานจ่ายค่าทดแทนไปทั้งสิ้น 4.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐเพื่อการนี้ และในช่วงปีเดียวกันก็มีอุบัติเหตุถึงตายกว่า 300 คน โดยส่วนใหญ่เป็นอุบัติเหตุในอุตสาหกรรมก่อสร้างและขนส่ง ในขณะที่การสูญเสียอวัยวะจะมีมากในอุตสาหกรรมโรงงาน แม้ว่าจะเป็นการยากที่จะนำไปเปรียบเทียบับประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ทุกคนก็คงยอมรับว่าสถิติดังกล่าวนี้นับว่ามีจำนวนไม่น้อยเลย นอกจากนั้น ยังมีกรณีอีกมากมายและอาจจะเป็นกรณีส่วนใหญ่ด้วยซ้ำที่ผู้บาดเจ็บไม่ได้รับค่าชดเชยแต่อย่างใด เนื่องจากว่าเป็นคนงาน “ฝึกหัด” หรือคนงาน “ชั่วคราว” ทั้งนี้จึงกล่าวได้ว่า ผู้ได้รับบาดเจ็บส่วนใหญ่ไม่ได้รับการรักษาพยาบาลอย่างพอเพียง ไม่มีการฝึกอบรมเพิ่มเติม และไม่มีการบรรจุนานที่ถูกต้องเหมาะสม คนงานเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่ครอบครัวต้องสูญเสียไปและมีปัญหาการปรับตัวทางจิตใจอย่างหนัก บ่อยครั้งเหลือเกินที่คนเหล่านี้มองชีวิตว่าปราศจากความหวังและฆ่าตัวตายเพื่อแก้ปัญหาทั้งปวงของครอบครัว สาเหตุของอุบัติเหตุเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เห็นได้ชัด เช่น เรื่องโรงงานซื้อเครื่องจักรระดับต่ำกว่ามาตรฐาน ซึ่งมีการควบคุมความปลอดภัยน้อยที่สุดและต้องการการซ่อมแซมมากที่สุดมาใช้ เครื่องจักรที่ซับซ้อนมีอันตรายเหล่านี้ถูกมอบหมายให้อยู่ในความควบคุมของคนงานรุ่นเยาว์ที่ไม่มีความรู้ในด้านนี้ ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นเด็กหญิงจากท้องถิ่นที่ไม่เคยได้รับการปฐมนิเทศหรือการอบรมในด้านความปลอดภัยในการทำงานมาก่อนเลย เมื่อเกิดอุบัติเหตุขึ้นก็จะกล่าวว่าเป็นเรื่องของ “ความประมาท” และคนงานก็ถูกไล่ออกไปเนื่องจากข้อหาว่าไร้ความสามารถ จึงไม่ได้รับเงินชดเชยเลยแม้แต่ค่ารถที่จะไปโรงพยาบาลเพื่อรับการรักษายาบาลอย่างฉุกเฉิน ในสหรัฐอเมริกา ผู้ได้รับบาดเจ็บจะได้รับการช่วยเหลือในทุกด้าน และมีการกำหนดวิธีการ

แทรกแซงนายจ้างในเรื่องเช่นนี้ไว้ด้วย แต่ในเมืองไทยนั้นกลับเป็นตรงกันข้าม การนำเอาระบบการอุตสาหกรรมมาประยุกต์ใช้อย่างซาดๆเกินๆ เช่นนี้ ได้กลืนกินวิถีกรรมกรไปนับแสนในแต่ละปี เราไม่อาจคาดหวังให้ผู้มาจากสภาพแวดล้อมในชนบทเหล่านี้สามารถปรับตัวให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางอุตสาหกรรมซึ่งต้องการทักษะด้านเทคโนโลยีหรือมีฉะนั้นก็ต้องการกักกินนิ้วมือของเขาเหล่านี้ แล้วแต่ว่าอย่างไรจะง่ายกว่ากัน ไม่มี ความก้าวหน้าใด ๆ ที่มีคุณค่ามากพอที่เราควรจะยอมแลกเปลี่ยนกับการที่มนุษยธรรมถูกทำลายลงไป

สิ่งที่ยังแก้ไขไม่ได้ในปัจจุบัน

มีแนวโน้มที่เห็นกัน ว่าเมื่อประเทศพัฒนาได้ก้าวผ่านขั้นตอนการพัฒนาประเทศไปแล้ว ประเทศเหล่านั้นก็สามารถจะตอบปัญหาของประเทศกำลังพัฒนาได้ โดยดำเนินการตามรอยเท้าของประเทศข้างต้น และแล้วประเทศในโลกที่สามก็จะกลายเป็นประเทศพัฒนาแล้วขึ้นมา ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า บทความนี้ ไม่ยอมรับแนวความคิดเช่นนี้ แต่มุ่งมองลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมและกว่าสังคมนั้น ๆ มองตัวเองอย่างไร แต่ที่เหนือไปกว่านั้นก็คือ โลกที่พัฒนาแล้วนั้นเองก็ยังไม่เคยมีคำตอบสำหรับปัญหาของตน และยังอยู่ในฐานะลำบากที่จะอธิบายถึงความสำเร็จว่าได้แก้ปัญหอะไรไป ได้บ้างแล้ว ดังนั้น ในส่วนหลังของบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะเสนอประเด็นสองประเด็น คือ การป้องกันสภาพแวดล้อมและการรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของครอบครัว

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ประเทศญี่ปุ่น (ซึ่งมีมลภาวะเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ) ได้เสนอความช่วยเหลือให้แก่ประเทศ (ยากจน ?) สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่ "พัฒนาเกินตัว" อันจมอยู่ในผงโคลนแห่งความสกปรกและว่ายนอยู่ในแม่น้ำแห่งความเสื่อมโทรมจากการจกฉวยประโยชน์ของสภาพแวดล้อมไป เมื่อบราซิลวางแผนที่จะตัดป่าน้ำฝนส่วนใหญ่ออกไป แต่สหรัฐอเมริกาแสดงท่าทีโกรธเกรี้ยวและอ้างว่าจะก่อให้เกิดความไม่สมคูลย์ทางสภาพแวดล้อม บราซิลได้ว่าตนเองก็มีสิทธิเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกาซึ่งในสมัยหนึ่งก็ได้เคยฉวยป่าออกไปเสียนักต่อนักแล้ว ประเทศในโลกที่สามอื่น ๆ พวกนี้กล่าว

ว่ามีความแตกต่างกันมาก ระหว่างการ ที่ประเทศอุตสาหกรรมทำลายสภาพแวดล้อม ของตน กับ การที่ประเทศซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติทำเช่นนั้น การทำเช่นนั้นในประเทศ กลุ่มแรกก่อให้เกิดผลไม่มากนักน้อยในแง่สุนทรีย์ะ แต่ในประเทศกลุ่มหลังผลภาวะจะ ทำลายความสามารถในการผลิตวัตถุดิบเพิ่มขึ้น ประเทศไทยมีปัญหากเกี่ยวกับยาปราบศัตรู และยาปราบแมลง ซึ่งแม้ว่าจะทำให้ผลผลิตสูงขึ้นแต่ก็ถูกชะล้างไหลลงสู่คูคลองทำลาย พันธุ์ปลาต่อไป คำถามก็คือว่า เมืองไทยควรมีจำนวนน้อยลงแต่ปลามากขึ้นหรือในทางตรง กันข้าม เมืองไทยควรรักษาความอุดมสมบูรณ์ที่ขาดแคลนลงไปทุกขณะแต่ทางเลือกอย่างอื่นก็ดูจะ ขาดแคลนไปด้วยเช่นกัน เพราะว่าไม้นั้นใช้ทำบ้านเรือน ใช้ทำเชื้อเพลิง ใช้ในการ ก่อสร้างต่าง ๆ การหยุดตัดไม้ในทันทีทันใดจะเป็นการลดความสามารถในการหุงต้มอาหาร ลดงานด้านการขนส่ง และลดรายได้ในบางสาขาของสังคมไปด้วย ดูเหมือนปัญหาเหล่านี้ ใคร ๆ ก็แก้ไม่ได้ง่ายนัก

บทบาทของครอบครัวเป็นปัญหาที่ยังอีกปัญหาหนึ่ง ช่วงเวลา ๒๐ ปีที่ แล้วมาส่งผลให้ผู้หญิงในสังคมอเมริกัน รับประโยชน์มากมายอันเนื่องมาจากขบวนการปลด กแอกสตรี ในสังคมอื่น ๆ มีเพียงน้อยแห่งที่ผู้หญิงจะมีเสรีภาพ ความรับผิดชอบ สถานภาพ และโอกาสเลือกงานได้เท่าเทียมกับในสหรัฐอเมริกา แต่กระนั้นก็ยังมีความเสี่ยงร้ายแรง แผล ใหม่จากสตรีซึ่งเฝ้าหาวิถีชีวิตแบบเก่า เช่น อยู่กับบ้านและเลี้ยงดูลูกเต้า คำกล่าวของสตรี ผู้หนึ่งซึ่งร่วมก่อตั้งขบวนการนี้ คือ Betty Friedman ที่ว่า "คงจะมีอะไรผิดพลาดในเรื่องที่ ว่าผู้หญิงกำลังใช้ชีวิตอยู่กับความเสมอภาคที่เธอทั้งหลายได้ต่อสู้ช่วงชิงมาได้" ได้ถูกยกขึ้น มาอ้างซ้ำ ดูเหมือนว่าผู้หญิงจะคิดว่ามีทางเลือกอยู่เพียงสองทางเท่านั้น คือ ระหว่างการ มีความสุขอยู่กับครอบครัว หรือการมีความสุขอยู่กับอาชีพ ข้อเสนอแนะในปัจจุบัน ก็คือว่า ผู้หญิงทั้งหลายควรจะได้มีความสุขกับทั้งสองสิ่งบวกกัน ผู้หญิงควรจะสามารถ อุดหนุนเวลาน้อยกว่า ๓๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ให้แก่งาน และควรจะให้สามีมีส่วนช่วยแบ่งเบา ภาระงานบ้านไปบ้างเพียงเท่าที่จะทำให้ทั้งสามีและภรรยาได้มีความสุขทั้งในบ้านอาชีพและ ในด้านชีวิตครอบครัว อย่างไรก็ตามก็ บทความนี้ก็ไม่สามารถเสนอวิธีการว่าควรทำอย่างไร

จึงจะให้บุรุษยอมรับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ และทำอย่างไร วงการธุรกิจจึงจะสามารถปรับให้มีการจ้างงานในแบบ ๓๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์แก่พนักงานบางคนได้ อันทำให้กลับไปสู่คำถามเก่าอีกที่ว่า ถ้าสตรีมีความเสมอภาคอย่างเต็มที่แล้ว ทำไมพวกเธอจึงต้องการสิทธิพิเศษต่างๆ อีก ไม่มีคำตอบที่ชัดเจนสำหรับประเทศพัฒนาแล้ว และแน่นอนที่สุดในประเทศกลุ่มโลกที่สามก็ยังไม่อยู่ในสถานะที่จะเสนอสนองสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ ในสังคมไทยนั้นมีทวิมาตรฐานที่แข็งแกร่งสำหรับผู้หญิงและบทบาทสำหรับผู้ชายที่ชัดเจน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าในเมื่อเมืองไทยนั้นจะไม่มีผู้จัดการสตรี นายแพทย์สตรี หรือนักวิชาชีพสตรีต่างๆ เพียงแต่ว่าพวกเธอเหล่านั้นสามารถปฏิบัติภารกิจได้ภายในขอบเขตจำกัดกว่าผู้ชายในสาขาวิชาชีพเดียวกัน มีเพียงแต่ผู้จัดการชาย นายแพทย์ชาย และนักวิชาชีพที่เป็นชายเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำในแต่ละสาขา และผู้หญิงก็เป็นเพียงส่วนสนับสนุนเท่านั้น สตรีส่วนใหญ่สนับสนุนสถานภาพชั้นสองของตนและยกให้ผู้ชายเป็น “นาย”

บทอภิปราย

เนื่องจากปัญหาการปรับตัวดังกล่าวข้างต้น มีผลทำให้แม้แต่การเปลี่ยนแปลงตามแผนก็ยังล้มเหลว ดังเช่น รัฐบาลแบบประชาธิปไตยแห่งชาติ หรือมีเดรนั้นก็อาจจะมีหวังในเรื่องของความสมบูรณ์แบบ ดังเช่น ในเรื่องอันตรายทางกายภาพในวงการอุตสาหกรรม จึงเป็นเรื่องแน่นอนที่ว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน ซึ่งได้แบบอย่างมาจากแหล่งโลกที่สามนั้น ควรจะเหมาะสมมากกว่าที่ได้มาจากประเทศพัฒนาอย่างดีแล้ว และยิ่งแน่นอนอีกด้วยว่าประเทศเป้าหมายสามารถปรับปรุงในด้านการปรับตัวโดยใช้แหล่งทรัพยากรและวิทยาการของตนเองเป็นหลัก มีอยู่บ่อยๆ ที่คณะที่ปรึกษาแผน และการจัดอันดับความสำคัญ ถูกกำหนดขึ้นโดยไม่มีตัวแทนของประเทศเข้าร่วมด้วย ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายมักจะคิดว่านอกประเทศนั้นไม่มีปัญหาอะไร ดังนั้น เพียงแต่ดำเนินรอยตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญภายนอกเท่านั้นก็สามารถจะแก้ปัญหายาในได้เอง อันนับว่าเป็นวิกฤตการณ์ในเรื่องความมั่นใจ ความคิดเห็นแบบนี้เป็นการเพิกเฉยต่อข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลายนั้นต่างก็มีปัญหาของเขาเองอยู่เต็มมือ และแผน

ที่แล้ว ๆ มานันได้แสดงถึงความสำเร็จเพียงบางส่วน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าผลที่ดีที่สุดของการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากการที่กลุ่มเป้าหมายริเริ่มและนำโครงการของตนมาปฏิบัติเอง การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกมีส่วนช่วยให้เกิดการอนุรักษ์แบบแผนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นประโยชน์เอาไว้ และจะเป็นการดียิ่งขึ้นหากการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากภายในแทนที่จะให้มีผู้ใดคนหนึ่งบีบบังคับให้เกิดภาวะไม่สมคูลย์ขึ้นในโยงโยของสังคม การแก้ปัญหาจากภายในโดยคำนียามนั้นไม่มีปัญหาในเรื่องการถ่ายทอดส่งต่อ ทั้งนี้ การขาดความไว้วางใจในทรัพยากรภายในประเทศของตนเองก็อาจจะกำหนดขึ้นได้ว่าเป็นอีกปัญหาหนึ่ง

References

1. Rebert L. Lee, *Pattern and Process: An Introduction to Anthropological Strategies for the Study of Socio-Cultural Change*, (New York: The Free Press, 1974), pp. 1-20.
2. Suntaree Komin and Snit Smuckarn, *Thai Value Systems: A Differential Measurement Instrument*, (Bangkok: National Institute of Development Administration, 1982), which was based on American Research from Anderson in 1968, pp. iii-x.
3. Kurt Lewin, "Group Dynamics and Social Change," *Social Change: Sources Patterns and Consequences*, ed. Etzioni et. al., (New York: Basic Book., 1973), pp. 371-378.
4. Komin, *op.cit.*, pp. v-x.
5. Alvin Toffler, "The High Frontier of Technology in Education" from an interview by Andrew Smith in *Social Education*, (October 1981), pp.5-8.
6. Zeng Shuzhi and Liu Zongren, "How Developing Countries Can Control Their Fate," *China Reconstructs*, (July 1983), pp. 22-25.
7. Pattara Khumboonmee, "Culture shock So Immense, It's a Shock," *The Nation, Review*, (August 7, 1983), p 16.
8. Karla Vallance, "Dilemma of Women Today: Balancing Demands of Career and Family," *The Nation Review*. (April 29, 1983), p. 13.